

Denne fil er downloadet fra
Danmarks Tekniske Kulturarv
www.tekniskkulturarv.dk

Danmarks Tekniske Kulturarv drives af DTU Bibliotek og indeholder scannede bøger og fotografier fra bibliotekets historiske samling.

Rettigheder

Du kan læse mere om, hvordan du må bruge filen, på
www.tekniskkulturarv.dk/about

Er du i tvivl om brug af værker, bøger, fotografier og tekster fra siden, er du velkommen til at sende en mail til *tekniskkulturarv@dtu.dk*

Rawert.
Maskinfabrikat.
og
Jernst. Tilstand i Njabb.

INDUSTRI-
FORENINGEN.

DTB Danmarks Tekniske Bibliotek

KUN
til brug på
LÆSESAL

DANMARKS TEKNISKE BIBLIOTEK

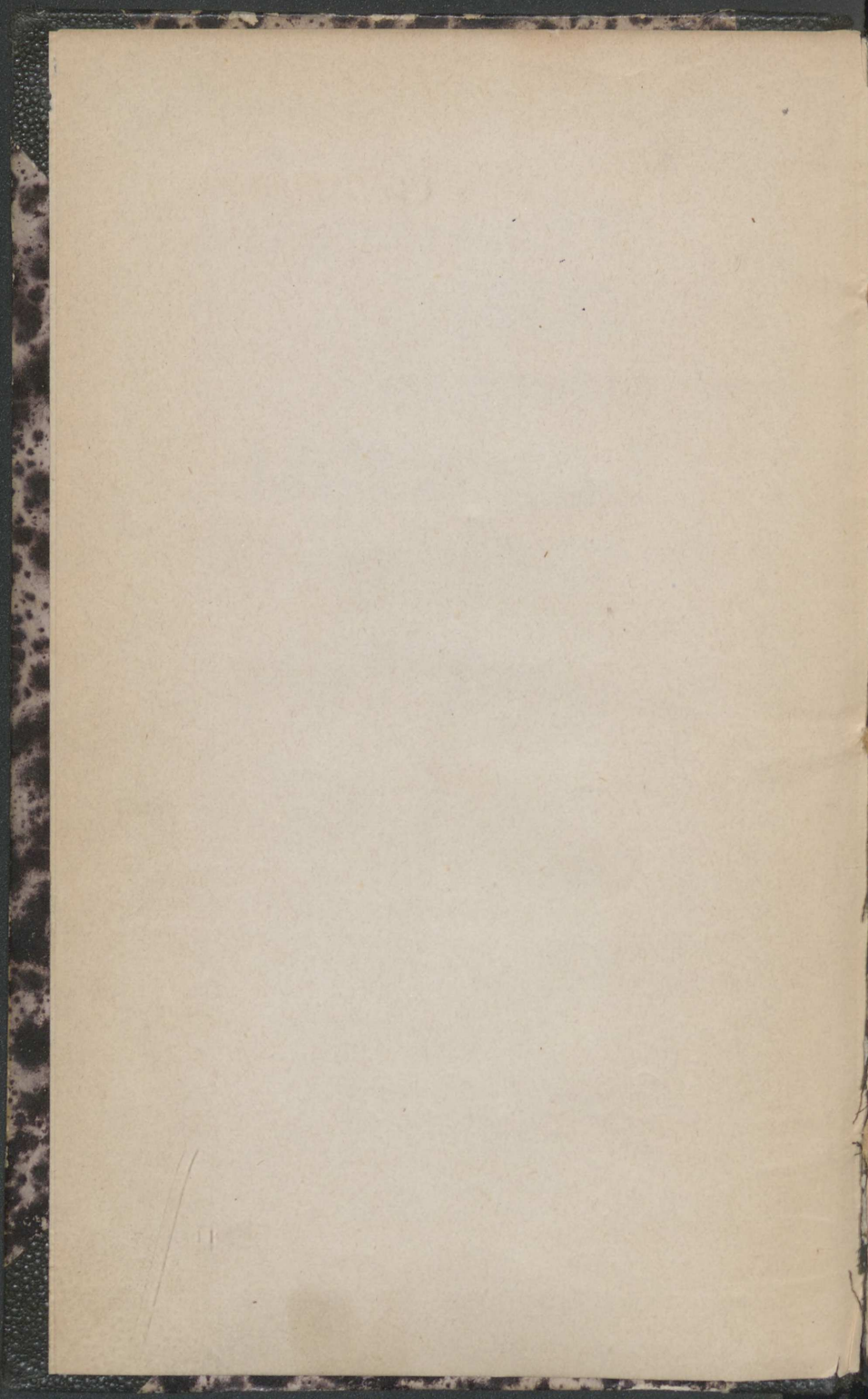
17869

300008129642

338 (489) Raw gl

1847.

34-1

Maskinfabrikationens

og

Jernstøberiets Tilstand

i Kjøbenhavn

med nærmeste Omegn,

ved

D. J. Rawert,

Ridder af Dannebrog og Dannebrogsmænd, Etatsraad
og kongelig Fabrik-Directeur.

Som Manuskript.

Trykt i Bianco Lunos Bogtrykkeri.

1847.

34-1

Rechtsanwaltskanzlei

Rechtsanwaltskanzlei

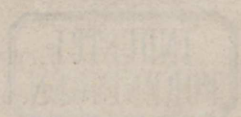
Rechtsanwaltskanzlei

Rechtsanwaltskanzlei

Rechtsanwaltskanzlei

Rechtsanwaltskanzlei

Rechtsanwaltskanzlei

Rechtsanwaltskanzlei

Rechtsanwaltskanzlei

Rechtsanwaltskanzlei

Det kunde ikke feile, at med de Anstrængelser, som Regjeringen anvendte i det forrige Aarhundredes sidste Halvdeel og indtil Danmark sluttede Freden til Kiel, for at fremkalde Industri og Fabrikflid her i Landet, at ogsaa Maskinfabrikationen er bleven Gjenstand for Dens Omsorg. Det første specielle Spor dertil har jeg dog ikke fundet før i 1764, da en Mechanikus Schulze tilstodes 200 Rd. aarligen, for, som Maskinist, efter Commerce-Collegii Ordre, at bistaae Fabrikanterne med Raad og Daad. Hensigten hermed opnaaedes dog ikke, han vægrede sig endog for at levere en Tegning til en Klædefriseer-Maskine, hvorfor dette blev overdraget til en Mechanikus Krabbe, som tilstodes 100 Rd. aarligen for det, Schulze skulde have gjort. Denne Mand byggede i 1785 en Model i en tredie Deel af virkelig Størrelse til en Strømmølle, som skulde anbringes paa Strømmen mellem Knippels- og Langebro; men, efterat hertil var medgaaet 1600 Rd., bleve Forsøgene med den opgivne.

Siden den Tid blev Regjeringens Medvirken til Maskinfabrikationens Fremme hyppigere og hyppigere. Saaledes, da i 1778 indkom Tilbud fra Mechanikerne Bonafont og Le Brun i Rastadt, om at komme til Danmark, og forfærdige 100 Modeller og Maskiner til Brug ved Fabrikvæsenet, Handel og Agerbrug, modtoges dette, og der tilstodes dem 1000 Rd. i Rejsepenge, med Løse om, naar den første Maskine var leveret,

at erholde Navn af „Danſke Mechanikere“, ſamt en aarlig Penſion af 1000 Rd. Løftet gik i Opfyldſe, da de Aaret derpaa leverede en Calendar, ſom koſtede 4500 Rd. Flere Maſtiner beſtiltes hos dem. De have formodentligen opfyldt deres Contract, ſiden de paatog ſig, forinden de vendte tilbage til Naſtadt, at oplære en Lærling i Maſtinbyggeriet, og tilſtodes derfor Opholdſpenge.

Imidlertid var i England begyndt at indføres Karde- og Spindemaſtiner i Klædefabrikationen, og den ſenere ſom Commerceraad og Ridder ſamt Dannebrogsmænd afſeede Mechanikus Norberg, der var indkommen hertil fra Sverige og i 1779 anſat ved Manchester-Fabrikken paa Blegdamsveien, ſom Appreteur, ſendtes af Regjeringen flere Gange til England, for der at blive beſkjendt med diſe Maſtiner, ligesom han blev ſat iſtand til at bygge dem. De første af diſe ſom kom i Gang her, bleve forfærdigede til det Interèſſentſkab, ſom i 1791 havde dannet ſig, for at anlægge et Ulden-Spinderi m. m. paa Uſſerød, og ſom blev Grunden til den nuværende der for militair Regning drevne Klædefabrik. — En Gaard i ſtore Kongensgade blev kjøbt til Norberg og Bærkſteder der indrettede for ham, og fra diſe er det, at der er udgaaet ſaamange Maſtiner, ſaavel til Bomuldsfabrikation, ſom til Klædefabrikation, fornemmeligen til denne, og udbredtes overalt i Danmark, og, ſaaledes ſom viiſt i min Beretning om Kongeriget Sachſens industrielle Forfatning, tillige gav Anledning til de første af dette Slags Maſtineres Indførelſe i Preuſſen. Til at deeltage i Beſtyrelſen af hans Bærkſted fik Commerceraaden i 1802 Sønnen Charles, ſom dengang opholdt ſig i Berlin, hertil indſkaldt. I 1812 døde Norberg Endſkjøndt han rigeligen lønnedes af Staten for ſit Arbejde, var han dog ſtedſe tilbageholdende med at meddele til Andre hans Biden, ſine Maſtiner lod han ikke holde Skridt med Tiden. Mechanikeren Krey fort-

satte i nogen Tid de Norbergste Værksteder med Regjeringens Understøttelse, indtil Maskinbyggeriets første Periode ophørte.

En Mechanikus Smith var ogsaa i 1797 af Regjeringen sendt til England, for i samme Tiemed som Norberg at gjøre sig bekendt med de forskjellige Fabrik-Maskiner, og en Grund kjøbtes i St. Pedersstræde, hvorpaa med en Bekostning af 6050 Rld. opførtes en Gaard med Værksted til ham. Det er den, som nu tilhører Juhlbugger Naylor. — En anden Mechaniker, den siden som Kammerraad afdøde Marstrand, sendtes ligeledes af Regjeringen til Udlandet, for der at blive bekendt med Maskinfabrikationen, og understøttedes efter Hjemkomsten til sin Etablering. Han leverede ogsaa Maskiner til Klædefabrikkerne. En svensk Mechaniker Elvius byggede ogsaa Maskiner hørende til denne Fabrikation, og af disse ere muligen endnu nogle tilbage i Tugthuset paa Christianshavn. De Understøttelser han erholdt, vare heller ikke ubetydelige.

Dengang Dampmaskinen paa Gammelholm skulde bygges, hidkom Skotteren Alexander Young, for at arbeide ved den. Efterat han siden den Tid havde afgivet sig med forskjellige Slags mekaniske Arbeider, og efterat Napoleons bekendte Løfte om een Million Franker til den, som i Frantrige først aabnede et fuldstændigt Hørmaskinsprinderi, havde bragt Liv i Europa i denne Retning, indkom Young i 1806, samtidigen med en Abbed Mandrieux, med Forslag til et saadant Etablissement her. Youngs Forslag blev antaget; han sendtes i den Anledning tvende Gange til England og byggede et Sæt Maskiner, som blev sat i Gang i Straffeanstaltet paa Christianshavn, hvor dets Produkt blev befundet saavel med Hensyn til Qualitet som Quantitet at maatte vige for Haandspinderiets.

For at opsaette nogle fra England forskrevne Dampmaskiner, deriblandt til Mynten, indkom i 1805 Englænderen John Gillespie; i 1815 erholdt han Privilegium paa en Hør-

spindemaskine, væsentligen forskjellig fra Youngs. Paa Udsørelsen deraf i Forbindelse med et mekanisk Væveri blev begyndt; men det kom heller ikke videre dermed. Gillespie har bygget endeel Maskiner, og var den Første, som her i Landet forfærdigede Gestellet af støbt Jern.

Her skal forbigaaes at anføre de store Summer, som i den her omhandlede Periode, især efterat Norberg havde begyndt at bygge de til Klædefabrikationen henhørende Maskiner, af Visantserne ere anvisne til dette Niemed; det overlades til Den, som i en tilkommende Tid, dertil mere skiftet end nærværende Diesblik, skriver Danmarks Fabrikhistorie, og at sælde Dommen, over hvorvidt disse Regjeringens Anstrængelser have svaret til deres Hensigt.

Naar undtages de Smelterier, hvori Jernet i Oldtiden udvandt af Myremalm, er det første Jernstøberi Danmark formodentligen har havt og hvor Jern omstøbtes til videre Forædling, det, som omhandles i et Kongeligt aabent Brev af 15de Febr. 1684, hvori siges: at „til den gemene Mands Nytte og Tjeneste“ er anlagt en Smelte- og Hammermølle ved Helsingør. Det næste Støberi blev i 1764 det Potterske, nu Mogenske, og i Slutningen af Aarhundredet det Weissiske, nu Boeske, begge paa Christianshavn. Det tredje i Tallet af dem, som henhøre til Kjøbenhavn og til den her omhandlede Periode, blev det i 1811 anlagte Meldahlske paa Besterbro.

Efterat Krigen med England var endt og der skulde begyndes med at lægge gamle Saar, blev det anseet for rigtigst, at forandre nogle hidtil fulgte Systemer, og med Hensyn til Industrivæsenet kom man til den Overbeviisning, at Landet ingen sund og kraftig Industri fik, ved at vedblive med at vandre henad samme Vej, som tidligere. Et Spørgsmaal, hvis

Besvarelse jeg ikke her skal indlade mig paa, er: om Man ikke, for at undgaae Charybdis, er faldet i Stylla? jeg skal alene indskrænke mig til at bemærke, at det opvaagne Liv, som unægteligen har fundet Sted her i Landet, og det i samme Grad, som vi nærme os de Dage, hvori vi leve, ogsaa har fremkaldt en mere selvstændig Industri, og herved har ogsaa Maskinbyggeriet i Forening med Jernstøberiet begyndt at indtage den Plads de bør.

Efterat i længere Tid intet var sporet til Maskinbyggeri, undtagen for Mølleværkenets Vedkommende, begyndte det henimod dette Aarhundredes andet Aarti at træde frem, dog med Arrækker mellem hver Gang, og fornemmeligen i Forbindelse med Jernstøberi. I Aaret 1823 var her 5 af disse; de vare dog ikke større, end at de alle tilsammen ifkun sysselsatte 39 Arbeidere; størst var det Meldahlske med 15. 10 Aar derefter var her 7 Støberier, og i 1835: 9 med 117 Arbeidere. I Aaret 1844 var her 13 med omtrent 300 Arbeidere. — Anlægget af de egentlige Maskinværksteder begyndte først ret i 1836, da der udstedtes Privilegier til 2; i 1837: 3; i 1838 og 1841 i hvert Aar 1; og i 1843: 3; men hvoraf det ene var Fornyelsen af et ældre; i 1844: 1; i 1845: 5 og i 1846: 2, ialt 20, hvoraf de 8 dog ikke længer drives, dels formedelsk Dødsfald, dels formedelsk Bortreise eller anden Sysselsættelse.

Forsaavidt jeg ved Eiernes velvillige Meddelelse har kunnet komme til Kundskab om Maskinværkstedernes og Jernstøberiernes nuværende Størrelse og Bedrift, meddeles i Nedenstaaende en Oversigt af dem og i Følge deres oprindelige Velde.

H. Gamst & H. C. Lund, Vestervold Nr. 216—17, Studiestræde
Nr. 78, 81 og 82.

Dette Etablissement anlagdes i 1783 af Brodrene H. C.

og J. C. Gamst fra Colding, og var oprindeligen et Metalstøberi, hvormed siden sattes i Forbindelse et mekanisk Værksted, hvilket imidlertid blev ødelagt ved Kjøbenhavns Ildebrand i 1797. Det opstod dog snart af sin Afse og bedre indrettet, og med bedre Redskaber end tidligere. Efterat begge Brødrene vare døde, overtoges det i 1829 af den ene af dets nuværende Besiddere, Agent Gamst, som derpaa i 1844 op- tog Søstersønnen H. C. Lund.

Det mekaniske Fags betydelige Fremskridt i nyere Tider foranledigede de nærværende Eiere til at udvide Værket paa en med Tidens Fordringer overensstemmende Maade. Det gamle Værktoi med Redskaber af forældet Konstruktion affskaffedes, og nye, tildeels engelske, traadte i Stedet derfor. En engelsk Ingenieur blev engageret, for at indrette alt paa den hensigtsmæssigste Maade.

For Tiden findes i Drift:

A. Et Dreies og Boreværk, hvori foresindes: a) en engelsk Dreierbænk med en Planskive af $6\frac{1}{2}$ Fods Diameter, hvorpaa tillige kan udbores Damp-Cylindere; b) en lignende Dreierbænk, hvorpaa kan udbores Cylindere indtil 10" Diameter; c) af Skruer uddreies af enhver opgiven Deling til en Længde af $13\frac{1}{2}$ Fod; d) en mindre selvbevægende Dreierbænk til Skruer; e) 11 forskellige andre Dreierbænke med tilhørende Apparater; f) en Høylemaskine, hvorpaa kan høyles til en Længde af 12 Fod; g) en mindre selvbevægende Dto.; h) en stor selvbevægende Dto.; i) treende verticale Boremaskiner af forskjellig Størrelse; j) en Skruestjæringsmaskine til Volter og Mottringer.

B. Et Fileværksted med 24 Skruestifter, mindre Boremaskiner, Smedeeser, m. m.

C. Et Smedeværksted med 9 Smedeeser med Kraner og Værktoi. Blæsten til samtlige Smedeeser erholdes fra en

i Værket forfærdiget centrifugal Blæsemaskine, som tillige forsyner Ruppelovnen i Jernstøberiet. Her er tillige et lodret Damphammerværk, hvis Hammer veier 650 Pd., og hvormed kan leveres Arbeide af indtil 10 Tommers Gjennemsnit; her er desforuden en Voffemaskine og et Balseværk til Brug ved Dampfjedlers Forfærdigelse, en stor Rør-Trækkemaskine, m. m.

D. Et Metal- og Klokkestøberi med 3 Reverbeerovne; en Døn til Digesmelting, en hvælvet Torreovn, et Stampeværk til at støde gamle Digler, for at udvinde det Metal, de kunne indeholde, en Metalrensningssmaskine, m. m.

E. Et i forrige Aar fuldført Jernstøberi med 2 Ruppelovne, en Kran med Hjulværk og Jernvogn til at hæve 18—20,000 Pds. Vægt, m. m.

F. Et Smedferværksted, hvori udføres Modeller og andet til Værket fornødent Træarbeide.

Alle Maskiner i Værket drives ved en Dampmaskine af 6—10 Hestes Kraft og med 2 Dampfjedler; Maskinen kan bruges saavel til Høitryk som til Lavtryk. 74 Arbeidere ere for Diebliffet fysiselfatte i Etablisementet.

Værkets Forøgelse og Udvidelse fordrede flere og nye Kræfter hos Bestyrelsen, og Eierne associerede sig fra indeværende Aars Begyndelse med Gamel til at forestaae Jernstøberiet, og med Winstrup til at bestyre den mekaniske Afdeling.

Det maa være en Selvfølge, at i de 64 Aar dette Etablisement har bestaaet, er derfra udgaaet en stor Mængde Maskiner, m. m. og af de forstfjelligste Slags; vi ville ifkun her nævne Jern- og Metalarbeide til Meel- og Oliemøller, Presser, Balseværker, Dampfjedler, alle Slags Brandsproiter, Apparater til Fyrtaarne, Arbeider til Land- og Sø-Arsenalene, Kirkeflokker, Metalkanoner, m. m.

Otto M. Bock, Christianshavn Nr. 332.

Et Jernstøberi, hvori forefindes en Reverbeerovn til Smeltning af Kanoner med andet stort Jern, en Kuppelovn, som begge tilsammen kunne levere paa een Gang 20 Skpd. smeltet Jern, en Torreovn for Leerarbeide, en Kran med Hjulværk og Vogn, hvorved kan hæves 18 à 20,000 Pd.; en centrifugal Blæsemaskine, en Kasseblæsemaskine, som i Forbindelse med Sliberi og Kulmølle fortiden drives ved Hestekraft, der imidlertid skal afløses af en Høitryks-Dampmaskine af 6 Hestes Kraft, hvorpaa nu arbeides. Et hermed forbunden Metalstøberi har en Smelteovn, Glødeovn, med videre Tilbehør. Etablisementet har 5 Dreiebænke med en Planskive af 36 Tommers Diameter, 2de faste Forlæggere, et større og et mindre Dvalværk, en Delemaskine med Skive af 15 Tommers Diameter, 1 Rørvalse og en engelsk Leerknusmaskine af Støbejern. I forrige Aar har Arbeidernes Antal i Gjennemsnit været 36, og det forbrugte Quantum Støbejern 1136 Skpd., Smedejern og Plader 60 Skpd.

De udførte Arbeider have fornemmeligen, foruden Humsgeraads-Artiller, bestaaet af Trapper, faste Krybber, Altaner, Vandrender, samt endeel stort Bygningsarbeide saavel for offentlig som privat Regning, endeel Maskineri, m. m.

Dette Støberi er det forrige Weissiske, og det næstældste her i Staden. Det forestaaer en ikke ubetydelig Udvidelse i Sommer, og af hvad deraf allerede er udført, skjønes at det kommer til at stille sig ved Siden af hvilketsomhelst af de andre.

Casperfen & Sonner, Christianshavn Nr. 35, 79, 81 og 149.

Dette Etablisement, som grundlagdes af dets nuværende Chef i 1807, men paa et andet Sted, forflyttedes i 1825 til

et af de Steder, som udgjøre Dele af det nuværende Hele, og hvor et afbrændt Sufferraffinaderi har staaet — er siden den Tid saaledes udvidet ved tilstødende Eiendommes Kjøb, at det nu indtager den Strækning, som indesluttet af Strandgaden, Baadsmandsstrædet, Kongensgade og Canalen ved Wilders Plads; desforuden er forenet med det Bygningerne Nr. 148 og 181. Det hele danner et af de største og hensigtsmæssigst indrettede Fabrik-Lokaler her i Staden.

a) Her er Værksted til svært Smedearbejde, med 7 Eßer, hvor forfærdiges alt Slags Skibsarbejde, fra Antere og Ræuer indtil Blokkebeslag, med hvad øvrigt af smedet og støbt Jern, som henhører til et Skib; endvidere Jernkasser til Vandbeholdning, Dampfjeder af enhver Størrelse, andet Pladearbejde, alle Slags Arter, og øvrigt til Maskiner henhørende Arbejde.

b) Værksted med 10 Eßer til Forfærdigelse af Rjættinger med dertil hørende Apparater. Rjættingerne leveres fra $\frac{1}{4}$ Tomme indtil 2 Tommer i Diameter. Hermed er forenet en Provmaskine, hvorpaa alle i dette Etablissement forfærdigede Rjættinger uden Undtagelse nøiagtigen prøves efter et bestemt Reglement. Maskinen kan virke med en Kraft fra c. 500 indtil 200,000 Pund.

c) Maskinværksted med 4 Eßer, 1 Reverbereovn til gæsmelt Jerns Omsmelting, 1 Glødeovn og 2 Dampmaskiner, den ene høitryks til 4 Heste, og den anden lavtryks til 16 Hestes Kraft, men som nu ogsaa skal forandres til høitryks. Disse Maskiner drive 6 forskjellige Dreierlade, den største til Arbejde af 16 Fods Længde, 1 Høylemaskine, 3 forskjellige Boremaskiner, 1 Skruestjæringsmaskine, 1 Boreindretning til hydrauliske Presser og Dampmaskine-Cylindere, hvorpaa tillige kan afdreies hvilket som helst Stykke indtil 16 Fods Diameter; 1 Hammerværk med en Hammer til c. 500 Pd. og en til c. 200 Pd., hvorved Etablissementet sættes istand til at forsyne sig med enhver

nødvendig Dimension af Jern, som ikke findes i Handelen; 1 Valseværk, som benyttes saavel til Rundjern af forskjellige Dimensioner, som til at høie Plader til Dampskjeder m. m.

d) Et fuldstændigt Jernstøberi, anlagt i det Mindre i 1826, med Bestemmelse alene at arbejde for Etablisementet; men det er siden blevet saaledes udvidet, at der nu er i Drikt 2 fritstaaende Kuppelovne, hvorved Etablisementet seer sig istand til at levere et enkelt sammenhængende Stykke Arbejde af indtil 40 Skpds. Vægt.

Alle disse Værksteder ere forsynede med Kraner af forskjellige Størrelser og tildeels med Stilleapparater. Den største er til 16000 Pd. Ved Canalen er endvidere en Kran, hvorved Gods ophejses fra, eller nedhejses i Fartøier.

I den Arrække dette Etablisement har existeret, har det leveret flere vigtige Arbejder, hvoriblandt en stor Deel af de Ankerfættinger, som nu findes saavel i den danske, som i den norske Krigsslaade, Ankere af alle Størrelser, Fyrtaarns-Indretninger, Dampskjeder af forskjellig Størrelse, Dampmaskiner fra 1 til 20 Hestes Kraft (ialt 13 Stkr.) og leverer indtil 50 Hestes Kraft, en Bro, af Vægt c. 60,000 Pund, som skal føre over Roeskilde Landevei m. m.

I forrige Aar er her forarbejdet c. 113,000 Pd. Støbe-gods, og c. 140,000 Pd. smeltet Jernarbejde, eller omtrent ialt 794 Skpd. Middelskallet af Arbejdere har været i Smedeværkstedet 50 Mand, af Formere, Modelsnedkere, Rensere og Arbejdsfolk i Støberiet 14 Mand.

J. Melbahl, Besterbro Nr. 14.

Af den nuværende Besidderes Fader blev i 1811 anlagt her et Jernstøberi. Efter Stifterens Død fortsattes det af Enken, og efter hendes Død blev det overtaget i Marts Maaned f. A. af en af Sønnerne, den nuværende Eier.

Her er en Kuppelovn, hvor paa eengang kan smeltes 10 Skpd. Jern, og en Bindovn, til Brug naar større Stykker gams melt Jern skal omsmeltes, og som ligeledes rummer samme Quantum. I Forening med Jernstoberiet drives et Metal- og Messingstoberi, i hvis Døne kan rummes $1\frac{1}{2}$ Skpd. Metal. Af Redskaber er her 3 Dreierlad, 10 Skruestifter, 2 Smeddeesser m. m. Der arbeides nu paa en Dampmaskine til 6 Hestes Kraft til Værkets eget Brug. I Almindelighed ere 30 Arbeidere sysselsatte. I forrige Aar er her smeltet 1100 Skpd. Støbejern, og forarbejdet 40 Skpd. Smedejern. Iblandt de mange Slags Arbeider, som ere leverede herfra i f. A., udhæves 700 Sifr. Plouge, tildeels aldeles af Jern, og 9000 Muldsjæld m. m. til Plouge.

Dette Stoberi skal stedse være i hæderligt Minde i Danmark's Fabrikhistorie, da det var dettes Grundlægger, som først her har vrist, hvorledes Jernstøbning bør være, og som derved bidrog til at hæve det til det Punkt, hvorpaa det nu staaer her i Landet, hvorhos ikke maa forbigaaes, at Regjeringen har bidraget Sit hertil, da Den understøttede Meldahl med et Laan af 27,500 Rd.

P. C. Benzen, Vesterbro Nr. 12.

Privil. 12 Febr. 1825. Jernstoberi. I Begyndelsen støbtes her iffun Kaffelovne, Gryder, med lignende mindre Arbeider; men det udvidedes siden til større Arbeider, Røgeindretninger, Maskinarbejde, men især Agerdykningsredskaber; af Plouge f. Ex. er i de senere Aar solgt omtrent 1000 Sifr. aarlig, foruden enkelte til samme henhørende Dele. Her er en Kuppelovn, hvis Blæsebælg i Forening med Skibeværk drives ved en Hestegang. I Gjennemsnit sysselsættes her 10 Arbeidere dagligen.

Lunde, Jarimagsveien udenfor Nørreport.

Privil. 19 Dec. 1829. Foruden det her i Landet almindeligen forekommende Jernstøberarbejde af Kaffelovne, Binduer, Comfurer og andet Bygningsarbejde, iaamt Agerdyrkings- og Huusgeraadsgjenstande er dette Etablisement optraadt som Concurrent ved Siden af Frederiksværk til Leverance af Projectiler til det Kongelige Artillericorps. Foruden at dette har hidraget til at Priserne ere nedsatte, har det ogsaa bevirket, at Artilleriet nu er i Besiddelse af Ammunition af saadan Nøiagtighed og Godhed, at den ved det hollsteenske Troppe-Contingents Samling i 1845 blev af de inspicerende Generaler udhævet som den fortrinligste blandt de tilstedeværende Troppers, ligesom Artillericorpsen har bevidnet Lunde dets Tilfredshed med det af ham Leverede.

Da Dvertagelsen af forffjellige større Arbejder, hvorved foresaldt nøiagtigere udførte Efterarbejder, end det sædvanlige Støbegods frembyder, lod Lunde søle Savnet af et Maskinværksted, blev et saadant indrettet, og forefindes her iblandt andet 2 Høylemaskiner, 1 Skrueskjæremaskine, 5 større og flere mindre Boremaskiner, forffjellige Dreierbænke m. m., som tiligemed Skibestene drives af en Dampmaskine paa 4 til 6 Hestes Kræfter. Her er 2 Smelteovne, som kunne levere ligesaa stor Støbning, som noget andet af de herværende Støberier.

Fra dette Værksted er udgaaet i de sildigere Aar en ikke ringe Deel forffjelligartede Maskiner, og deriblandt 16 Dampmaskiner, ligesom den største Deel af de for den sjællandske Jernbane udførte Arbejder, med Undtagelse af Vognene og den ved det Caspersenske Etablisement nævnte Bro. Da Jernbaneselskabet har Toldfrihed paa Alt, hvad det behøver, saa kunde konkurrere til dets Arbejder ikke alene de indenlandske, men ogsaa de fremmede Fabrikanter, og saaledes afgav netop Jern-

banens Arbejder en i flere Retninger usædvanlig Vællighed til at anstille Sammenligning mellem Fremmedes og vore Fabrikanter's Priser og Præstationer.

For Tiden sysselsættes i de forskjellige Værksteder ialt 94 Arbejdere.

Böwener, Christianshavn Nr. 199.

Privil. 17de Marts 1838. Her forefindes 2 Kuppelovne, 4 Smedesfer, 1 Kulmølle, 4 Dreierbænke, 3 Boremaskiner, 2 store Slibestene, som drives ved en lavtryks Dampmaskine af 5—6 Hestes Kraft, og er den første her i Staden, som anvendes i Jernstøberier. I afvigte Aar har været sysselsat i Gjennemsnit 100 Arbejdere dagligen.

Det forbrugte Material har udgjort 2317 Skpd. Støbejern, 75 Skpd. Smedejern og 54 Skpd. valsedde Jernplader. De udførte Arbejder bestaae fordetmeste af Huus-Utensilier, saasom Raffelovne, Comfurer, Gelændere, Altaner, Trapper, Varmeledning, en betydelig Mængde Maskingods, især til Dampmaskiner, etc.

Ludwigsen & Hermann, en Parcel af Blaagaard.

I 1840 anlagdes her et Jernstøberi, hvorfra leveres alt Slags Bygnings- og Maskinarbejde, men hidtil især Raffelovne og Gryder. En Dampmaskine til 4 Hestes Kraft driver Ventilatoren, 2 Slibestene, 2 Dreierbænke og en Boremaskine. 1250 Skpd. Støbejern og 50 Skpd. Smedejern forbrugtes i forrige Aar; 40 Arbejdere sysselsættes for Diebliffet.

**Baumgarten og Buurmeister, Christianshavn, Dvergaden neden
Bandet Nr. 170.**

Efterat Baumgarten i nogle Aar havde arbejdet i Maskinværksteder i Berlin, etablerede han med Privil. 18 Febr. 1843

et Maskinværksted her i Staden. Som en Følge af indskrænkede Midler var hans Virksomhed i Begyndelsen ogsaa indskrænket, men efterhaanden som hans Arbejder bleve bekendte, udvidedes ogsaa denne, hvorpaa han forenede sig med Mekanismus Winther, for med saamegen mere Kraft at arbejde. Da Winther fandt anden Sysselsættelse, traadte Buurmeister i hans Sted, og i Fællig kjøbte de den Eiendom, hvori Etablisementet nu er anlagt, hvorved er vundet forøget Plads til end mere forøget Virksomhed. For Diebliffet forefindes her i Drift endeel nye engelske Maskiner og Redskaber, deriblandt 3 Dreierbænke, hvoraf 2 til Cylindrering og Skruestjæring, en Høylemaskine, en vertikal Cylindroboremaskine, en anden stor Boremaskine, 4 Jldsteder med centrifugale Blæsemaskiner, som alt bliver sat i Bevægelse ved en Dampmaskine. 35 Arbeidere ere her sysselsatte. 3 Aarets Løb vil blive anlagt et Jernstøberi til meer end Etablisementets Brug, hvorved dets Virksomhed forventes udvidet. Iblandt andet Maskinarbejde som her er udført, kan nævnes 14 Dampmaskiner, fra 1 til 10 Hestes Kraft; flere ere under Arbejde, en Hurtigpresse, Barkmøller, Brædestjæremaskiner, m. m.

S. P. Steen, Borgergade Nr. 114.

Med Privil. 20 Febr. 1844 begyndte han at forfærdige allehaande mekaniske Redskaber og Maskiner, deriblandt Dampmaskiner paa 2 til 3 Hestes Kraft med tilsvarende Dampfjedel; for Tiden arbejdes paa en til 10 Hestes Kraft.

P. A. Pelz, Amaliegade Nr. 154.

Privil. 11 Marts 1845. Her forfærdiges fornemmeligen de til de forskellige Slags Bæverier hørende Redskaber, saa som Bæve, Jacquards Stjære Doubleermaskiner, m. m.

P. Andersen, Vesterbro Nr. 2.

Privil. 2 Aug. 1845. Dette er ligesom Steens et af de mindre Værksteder, hvorfra leveres allehaande Maskiner, f. Ex. Bogtrykkerpresser, Balseværker, Maskinruller, m. m.

H. Lind, Ny Vestergade Nr. 217.

Privil. 1 Nov. 1845. Efter et 5aarigt Ophold i Udlandet etablerede han her et mekanisk Værksted, hvorfra er leveret 2 Hurtigpresser; 2 andre under Arbejde, hvoraf den ene solgt til Berlin; iøvrigt forfærdiges her Dampmaskiner indtil 20 Hestes Kraft, m. m.

N. Lundberg, Lille Strandstræde Nr. 66.

Privil. 30 Decr. 1845. 16 Arbeidere ere stadigen selsatte med at forfærdige alle Slags Maskiner, deriblandt Dampmaskiner, hvoraf 11 ere affatte. Desforuden Fineer-Saugmaskiner.

C. Beck, Lyngby.

Af Profession Smedker, men i en Række af Aar anvendt i Modeveg og Søns Fabrik paa Brede, ligesom i Glæsets paa Frederiksdal, til at forfærdige de til Klædefabrikationen hørende Maskiner og Redskaber, har han i f. A. etableret et Maskinværksted i Lyngby, hvor han nu for egen Regning påtager sig at udføre alle de Maskiner, som henhøre til ovennævnte Fabrikation. Siden han i Juli Maaned f. A. begyndte selvstændigen at arbejde, har han leveret 2 Slup- og 1 Lokemaskine, 1 Blaarkarte, 4 Bat- 1 Slibe- og 1 Borstemaschine. For Tiden har han flere lignende i Arbejde. Hos Klædefabrikør Dickmeiss her i Staden kan man overbevise sig om hans Maskiners Fortrinlighed.

Om efterfølgende Etablissementer, hvis Giere ikke have fundet det overeensstemmende med deres Lary, at meddele mig nogen nærmere Oplysning om deres Bedrift, vides ikkun at anføres, hvad indeholdes i de tabellariske Efterretninger, som aarligen indsendes fra vedkommende Øvrigheder til det Kongelige General-Toldkammer og Commerce-Collegium. De, som kjende til disse Værker, ville muligen finde, at disse Meddelelser ikke for dem alle ere saa aldeles overeensstemmende med de virkelige Forhold.

Nogensens Enke, Christianshavn.

Jernstøberi. For 1845 angives 19 Arbeidere og en Produktion af 200 Skpd. Støbegods. Dette Støberi er det ældste her i Staden, og er anlagt 1764 af Potter.

M. A. Heegaards Sonner.

I 1845: 52 faste Arbeidere, desforuden Tid efter anden forffjellige Andre.

Iblandt forffjellige og talrige Slags Støbegods, samt smed det Arbeide, der i ovenmeldte Aar leveredes fra dette Værk, kan anføres 390 Plouge, foruden en Mængde Dele af Plouge, 4000 Gryder, 4500 Pander, 4 Værkmøller, 2 Chokolademaskiner, endeel andet Maskinarbeide, 140 Skorsseensindretninger, 1900 forffjellige Slags Raskelovne, en stor Mængde til Jseframhandelen henhørende Artiller, m m.

Rasmussen, Christianshavn.

Privil. 23 Jan. 1841. Jernstøberi. I ommeldte Aar leveret 800 Skpd. forffjelligt Støbegods. 1 Blæse- og 1 Støbemaskine drives ved Hestekraft.

Tondering, Christianshavn.

Jernstøberi. 6 Arbeidere; forbrugt 60 Skpd. Metal og 50 Skpd. Jern.

Foruden ovenmeldte Etablissements er her endnu endeel Haandværkere, især Smede, som afgive sig med meer eller mindre Held at forfærdige enkelte Maskiner, og 3 privilegerede Maskinbyggere: P. Rasmussen, N. C. Suel og L. Weidemeyer, men som ikke engang have fundet det nødvendigt at efterkomme Øvrighedens Opfordring til at meddele Efterretning om deres Bedrift.

Med Rettigheden til at anlægge og drive Værksteder til Forfærdigelse af mekaniske Arbejder og Maskiner, er forbunden Tilladelse til at betjene sig af de fornødne Laugsvende, mod at erhverve Borgerskab paa Haandteringen og indstaae for de hos dem arbejdende Laugsvendenes Lødepenge. Det er tilladt, at sælge de i disse Værksteder udførte Arbejder i store og smaae Partier i Overensstemmelse med Placat af 5 Juli 1825.

I et Cancellieskript af 14de Marts 1833 siges, at ved Udtrykket *Mekanikus* forstaaes den, som forfærdiger alle Slags Maskiner og disses enkelte Dele, og at en Saadan kan holde de fornødne Laugsvende, hvorimod han ikke maa afgive sig med de sædvanlige under de enkelte Haandværkslauges Resfort hørende Arbejde.

Til nærmere Forklaring af Begrebet *Maskine* og *Maskindele*, fra Toldvæsenets Standpunkt betragtet, siges i en Circulaire fra forrige Aar, at „Maskine“ er en Indretning, der ved en Bevægelse af en Forbindelse af Hjul, Skiver, Vægtstænger, Skrueplaner, Skruer o. desl. tjene til at udføre et Arbejde. De enkelte Dele, hørende til en sammensat Indretning af foranførte Bestaanddel, ere „Maskindele“.

Det maa erkendes, at en Bevilling som Maskinbygger giver en mere udstrakt Ret til en Haandterings Udøvelse, end nogen anden industriel Haandtering kan rose sig af; naar hertil

lægges, at en saadan Bevilling ifkun foster 17 Rbd., i Mod-sætning af de ofte kostbare Laugs-Mesterstykker, og at det ifølge Praxis ikke har megen Bansteliqhed med at erholde den, det vil sige, med Hensyn til de Beviser, som udfordres for Bedkom-mendes Dygtighed, saa at det maaskee kan være lettere for en Mand at erholde den med saa udstrakte Rettigheder forbundne Bevilling til at være Maskinbygger, end til at blive Mester i hvilket-somhelst Laug, saa maa det erkjendes, at der i Sammenligning med Laugene hersker megen Liberalitet i denne Henseende, og at Ma-skinbyggeriets nuværende Ordning i sin Tid vil kunne afgive et ikke uvigtigt Bidrag til Løsning af Opgaven om de industrielle Næringsveies fremtidige Forsatning.

Vi skulle nu betragte de Arbeider, som udgaae fra disse Bærsteder, og skulle vi da først dvæle nogle Dieblkke ved Jernstøberierne, som nu omtrent ere Grundvolden for Maskinbyggeriet, og maa det da indrømmes, at med Undtagelse af Bijouteri og andet fiint Arbeide, og maaskee af meget stort Støbegods, f. Ex. Cylindere, hvori vore Jernstøberier endnu ikke have havt Velighed til at vise sig, vige, især naar sees hen til det maadelige Støbesand vi have, de bedre af de danske Støberier ikke for noget andet Lands, de lade endog flere andre efter sig.

Saafernt det ikke kan nægtes, at det danske Jernstøberies nuværende Standpunkt maa regnes fra den Tid, det Mel Dahlffe Støberi blev anlagt, er medgaaet nogle og tredive Aar, inden det naaede dette Punkt. Efter at der er medgaaet omtrent lige saa lang Tid, siden det Norbergffe Etablissement med dets Forgreninger ophørte, forinden Maskinbyggeriet, med Undtagelse af Møllebyggeriet, har begyndt, som det synes, at sætte Rod og udvise sig, kan det med Ret siges: at Maskinbyggeriet er en ny Industriegreen her i Landet, og at man derfor ikke kan gjøre de Fordringer til den, som til en gammel; den maa

derfor heller ikke maales med samme Maalestof, som Jernstøberiet. Imidlertid maa i Bedømmelsen af dens Præstationers Værd skjælnes mellem det Arbejde, hvorved Støbegodsets Bearbejdning med Haandkraft eller ved mekaniske Midler er det vigtigste og mellem det, hvortil udfordres lang Øvelse og Erfaring især i med Haandkraft i Forening med foregaaende Tilvænnelse ved mekanisk Kraft at bearbejde smedet Jern og Staal. Bore mekaniske Værksteder have hidtil mere været beregnede paa at levere svære Arbejder, som Dampmaskiner, forskjellige Slags Presser, Valendere m. m. end paa de lettere Slags og af smedet Arbejde f. Ex. Spindes og Døerskiærers Maskiner, m. m., hvorfor de af dette Slags, som her i Landet ere i Drift, i denne Maskinbyggeriets anden Periode næsten alle ere hentede fra Udlandet.

Arbejder af første Slags leveres upaafølgelige, tildeels endog meget gode; af det sidste Slags have de nyeste Tider leveret os Exempler, saavel paa Maskiner, som nofsom vise, at Den, der ikke har tilstrækkelig Kundskab og Erfaring deri, gjør rettest i at afholde sig derfra, men ogsaa paa særdeles dygtigt Arbejde; hertil hørende kan regnes de Kardemaskiner, som Mekanikus Beck i Lyngby har leveret til Klædefabrikor Dickmeiss her i Staden, hvor de kunne sees i Drift, og dette er saa meget meer at sætte Pris paa, som det lidet hertil hørende Arbejde, der kan forekomme her i Landet, ikke tillader at anskaffe de mange Apparater, som bidrage til at gjøre engelske og franske Maskiner saa fortrinlige.

Saa længe den danske Industri, endskiønt i ret gode Fremfærd, endnu ikke er saa udviklet, at Maskinfabrikkerne kunne fordele mellem sig de forskjellige Slags til disse fornødne Arbejder, og ifkun afgive sig med et vist Slags Maskiner, hvilket vi dog af det Forudskiftede see at nogle gjøre, og hvorved de opnaa større Færdighed og Øvelse i at forfærdige disse spe-

cielle Sorter, end naar de nødes til at afgive sig med alt, hvad tilbydes, saalænge ville de ogsaa vedblive at staae under de af Udlandets Maskinværksteder, som ere de fortrinligste, og hvori en saadan Arbejds Deling finder Sted.

Det maa ogsaa være med Hensyn til det mindre gode Standpunkt, hvorpaa denne Deel af Maskinbyggeriet staaer her, at de viborgske Stænder i 1842 androge paa, at den da gjældende Indførselstold paa Maskiner skulde nedsættes fra 2 Rbd. 8 Skill. pr. 100 Pbd. til det Halve. Stænderne ansaae og vel med Ret, at een af Aarsagerne til at Landet stod langt tilbage i Industri, er det mindre gode Maskineri. Andragendet blev ogsaa taget tilfølge. Der blev fillige andraget paa, at den hidtil gjældende Regel, at der paa Ansøgning derom tilstaaes toldfri Indførsel for Maskiner, som vare af nye Opfindelse, maatte forandres derhen, at Toldfriheden tilstaaes, naar Maskinerne ere af særdeles Bigtighed. Ogsaa dette bevilgedes, men med den Tilføjning „for vore Undersaatter ialmindelighed“. Hvorvidt Industrien herved er givet nogen Vættelse eller hvorvidt Vættelsen tidligere var større, beroer paa, hvorledes Udtrykket „ialmindelighed“ forstaaes.

Foruden at Mangel paa tilstrækkelig Øvelse og Erfaring i den Deel af Maskinbyggeriet, som især beroer paa Haandfærdighed, er en mægtig Hinder, som de danske Maskinværksteder have at befjæmpe, forinden de i denne Retning kunne stille sig i Linie med hvad Udlandet deraf har fortrinligst, komme endnu flere Anstødstene, som maae ryddes af Veien, men hvoraf de færreste staae i deres Magt at undvige.

Forbigaaende her nærmere at udvikle, hvormeget de danske Maskinværksteder maae staae tilbage for dem af Udlandets eller for saadanne Etablissementer i Almindelighed, som kunne drive deres Bedrift med behørig Capital og Kraft, noget som mangler de fleste af de herværende, kommer endnu, at denne indskrænkede

Capital maa deles mellem Bedriften og en lang Credit, som de ere nødte til at give, saafremt de ville affætte; men herved bliver det endnu ikke; den langsomme Gang, hvormed Domstolene ifølge deres nuværende Indretning behandle de Sager, som udspringe herfra, er ofte endnu mere trykkende. Dette er en Mangel, som enhver Green af den danske Industri lider under. Hvormeget der end kunde indvendes mod den Jurisdiktion, som i sin Tid var Fabrikdirektionen tillagt, fremmedes dog hurtigen de Sager, som Den i denne Retning havde at afgjøre. Savnet af Fabrik-Retter føles svært af de Industrielle. Imidlertid have Maskinværksteder disse Hindringer i deres størst mulige Udviſling tilfælles med alle andre af Landets Industriegrene; men specielle for dem bliver den Concurrence, som de have at bestaae med et nu for Statens Regning drevet Etablissement nemlig Frederiksværk. Dette Etablissement har følgende Fordele fremfor de Private:

1) Capitaler, dels rentefrie, dels med lav Rente.

Hvor store disse Capitaler ere, kan ingen i Værkets Status Uindviſt med Sikkerhed bestemme, da derom, saavidt vides, intet officielt er beſtendtgjort; imidlertid har Etatsraad Algreen Uſſing i Roeskilde Stænder i 1838 anført, som ham beſtattet, at Statskassen har ſtaaende i Frederiksværk 7 à 800000 Rbd., der har det Særegne ved ſig, at Halvdelen deraf ikke forrentes, og den øvrige Halvdeel kun med 2 Procent, alſaa Beløbet i det Hele kun med 1 pCt.; han opfordrede den kongelige Commiſſarius til nærmere at belyſe Forholdet; men Denne undſkyldte ſig herfor af Mangel paa Kundſkab dertil, men fandt det ikke urimeligt, om Forholdet er ſom anført. Hvorvidt den Capital, ſom ſtaaer i Bygningen, er indbeſtattet i ovenneldte Sum, er ubeſtendt. Forbigaaende at anføre de i Bladet „Fædrelandet“ for 14de Mai 1840, 26de Oktbr. og 9de Novbr. 1842 mere ſpecificerede Angivelſer

om Værkets i finantseel Henseende heel mislige Stilling, der, saavidt vides, ingensinde er modsagt, skøndt dertil skeet Opfordring, maa jeg indskrænke mig til den Bemærkning, at hvor stor eller liden den Capital end er, som Værket enten har rentefri, eller mod lave Renter, bliver det en Begunstigelse, som det har fremfor de Private.

2) Toldfrihed for alle raae Materialier.

3) Børn af de Arbeidere, som boe paa Værket, ere fritagne for Udskrivning til militair Tjeneste, hvorved dueelige Arbeidere bevares Værket paa billigere Bilkaar, end ellers vilde blive Tilfældet. Hertil kommer endnu at Huusleien er billig, Skolekat ringe.

4) Tildeels som Følge af Ovenstaaende, men ogsaa fordi Frederiksværk er et billigere Levested end Hovedstaden, er, at Dagleien og de simplere Arbeideres Løn er over 25 pCt. billigere end i Kjøbenhavn.

5) Frederiksværk har oprindeligen været et Metalstøberi, men for omtrent 30 Aar siden anlaae tvende der bosiddende Mænd et Jernstøberi i en af Værket dertil leiet Bygning. Dette blev drevet i nogle Aar, men ikke heldigen, hvorfor det ophørte til samme Tid, som de andre Jernstøberier her i Landet begyndte at hæve sig. Smidlertid fandt Værkets Administration det nødvendigt, for at kunne udføre noget bestilt Maskinarbejde, at indrette et Jernstøberi paa Værket og for dets Regning, hvortil Den blev saa meget mere opfordret, som et Reskript af 4de Marts 1834 byder alle offentlige Authoriteter, at de fortrinsviis skulde henvende sig til Frederiksværk om ethvert Arbejde, som for deres Vedkommende i denne Retning var at udføre, saafremt Værket kunde levere det til samme Godhed og til samme Priser, som de Private. Overeensstemmende hermed blev Jernstøberiet og Maskinværkstederne saaledes indrettede, at de

saavel med Hensyn til deres Størrelse, som til deres ovenangførte Benaadninger og Friheder kunne undersælge ethvert privat Etablisement. Virkningen heraf ville de private Etablisementers Ciere vide at de kunne føle til deres Skade.

Uden dertil fra høiere Steder at være bleven bemyndiget, har jeg ikke troet mig besøiet til at anstille fra begge Sider bestraget saadanne Undersøgelser, som kunne lede mig til at have nogen Mening, om de private Etablisementers i af dem bestemt opgivne Tilfælde virkelig have lidt Staar ved Concurrenceen med Frederiksværk; jeg skal alene indskrænke mig til at anføre tvende for mig angivne Tilfælde:

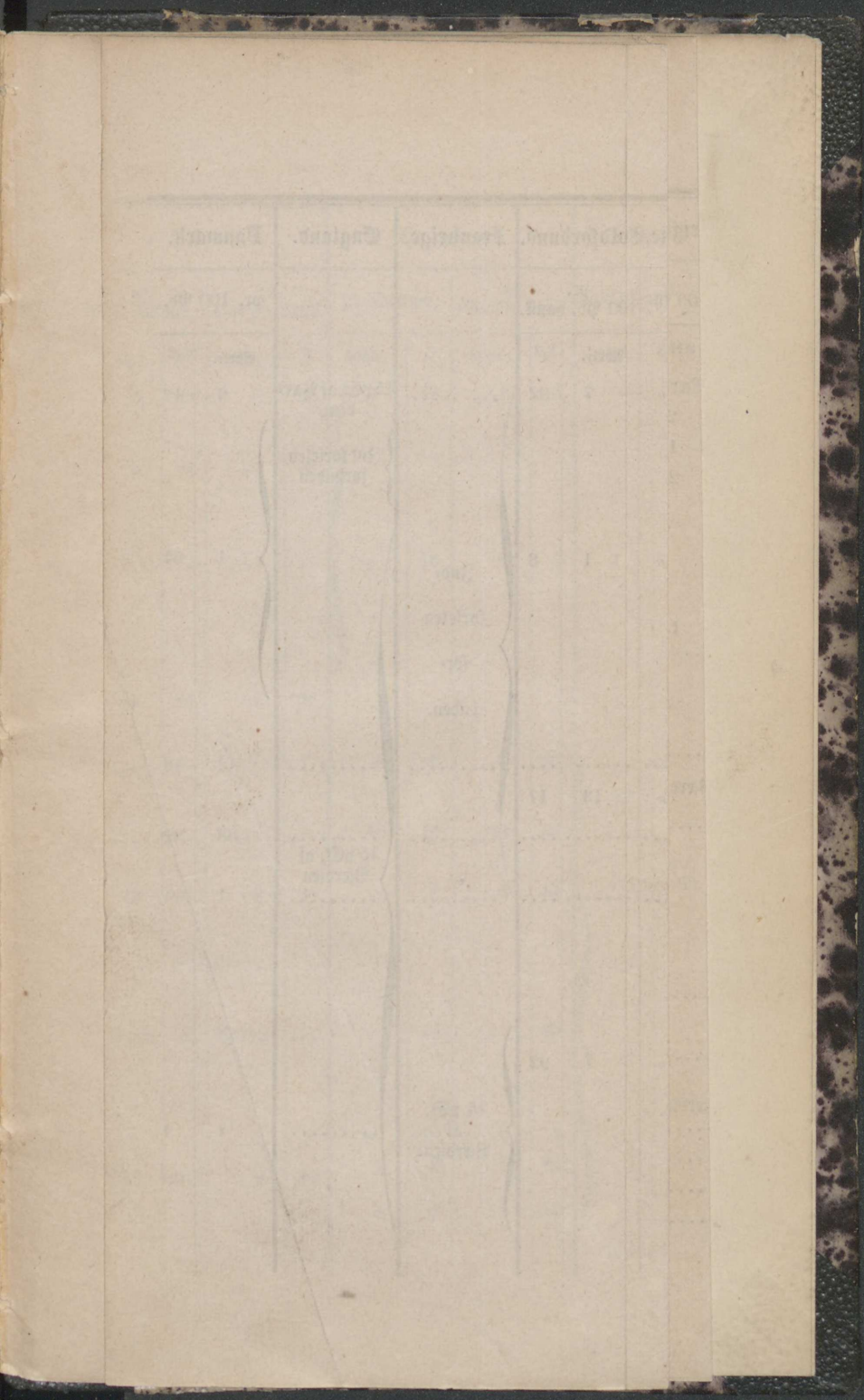
- a) Af det kongelige Artilleri-Corps opfordret til at træde i Concurrence med Frederiksværk i Legering af Projectiler, indlod Jernstøber Lunde sig derpaa, og har efterkommet det paa saadan Maade, at Regjeringen nu ikke alene erholder disse Projectiler til større Fuldkommenhed end forhen, men ogsaa til billigere Priser. — I det Lunde erkjender, at der fra det kongelige Artilleri-Corpses Side er søgt at paaffjonne dette, føler han dog tillige Concurrenceen ved et for Statens Regning drevet Etablisement.
- b) Dengang Slagterboderne skulde opføres paa Tomten ved Nicolai Kirke, og det var bestemt, at de skulde for en stor Deel være af støbt Jern, optraadte efter dertil skeet Opfordring Jernstøberne Bock og Löwener som Concurrenter til Arbeidet. I September 1844 tilbode de derfor at levere Støbegodset til 165 Rd. pr. Boutik. I Juni Maaned næste Aar stod Communalbestyrelsen i Begreb med at tilstaae Frederiksværk 190 Rd. for det samme Arbeide, hvorimod Bock og Löwener til samme Tid tilbode dette for 175 Rd., da Prisen paa Jernet i Mellemtiden var stegen, altsaa til 1230 Rd. under den Priis Frederiksværk forlangte. Med Tilbudet fra de private Jernstøbere fulgte Tilbud om gensidig Caution for Arbeidets Udførelse til rette Tid og af forsvarlig Bestaffenhed, og, saafremt Communalbestyrelsen attraaede yderligere Sikkerhed, tilbodes ogsaa denne. Frederiksværk indgik paa samme Bilsaar, og fik Arbeidet. — Efter de Forhandlinger, som Bock havde havt denne Sag an-

gaaende med een af rette Bedkommende og efter Dennes Opfordring, havde han allerede ved Forsærdigelsen af Mosdeller m.m. og med Tilfidesættelse af andet Arbeide paadraget sig et pekuniært Tab, som han anslaaer til 2000 Rbd.

Som Aarsag i, at intet privat Jernstoberi fik Arbeidet ved Slagterboderne, er anført, at ingen af dem var saaledes indrettet, at det kunde have paataget sig det. Bock, Lunde og Lowener have paa det Bestemteste afviist denne Indvending, og synes det ogsaa, at det havde været rigtigst, naar Garanti var stillet for Contraktens Opfyldelse, at lade det have blevet deres Sag, om de kunde præstere, hvad de havde paataget dem, eller ikke; Skaden var bleven deres og ikke Communens, om de ikke havde udført Arbeidet forsvarligen og til rette Tid, og ret passende havde det været, om Communens egne Borgere havde leveret et communalt Arbeide.

De private Etablissementer her i Staden have nu stillet sig paa et saadant Punkt, at de under lige Omstændigheder kunne maale sig med Frederiksværk, og at de kunne svare til enhver Fordring, som med Billighed kan gøres til dem; de ere derhos nu i et saa stort Antal, at der er opstaaet en saadan Concurrents mellem dem, at denne ikke alene maa indvirke, men ogsaa har indvirket fordeelagtigen ikke alene paa deres Præstationers større Fuldkommenhed, men ogsaa paa disses billigere Priser, og hvormegit mere vil dette ikke blive Tilfældet, naar den ikke ubetydelige Forstørrelse, som for Tiden finder Sted ved nogle af dem, er fuldført. Saaledes som de for Diebliffet ere, repræsentere de en Capital af 530,000 Rbd. og sysselsætte c. 650 Arbeidere.

Det er ikke uden Interesse, at anstille en Sammenligning mellem i hvilken Grad forskellige Stater søge at besygte deres Industri, forsaavidt dette kan skee ved høiere eller lavere Toldsatser, eller ved aldeles Indførselsforbud, hvorfor meddeles nedenstaaende Oversigt af Forholdene i Danmark, Norge, det tydske Toldforbund, det hannover-oldenburgske Toldforbund, Belgien, Holland, Frankrige og England. — Forsell, i hans Statistik over Sverige, kalder den danske Told paa Jern „billig“.

gaaende med een af rette Bedkommende og efter Dennes Opfordring, havde han allerede ved Forfærdigelsen af Modeler m.m. og med Tilfidesættelse af andet Arbeide paadraget sig et pefuntiairt Tab, som han anslaaer til 2000 Rb.

Som Aarsag i, at intet privat Jernstoberi fik Arbeidet ved Slagterboderne, er anført, at ingen af dem var saaledes indrettet, at det kunde have paataget sig det. Bock, Lunde og Lowener have paa det Bestemteste afviiist denne Indvending, og synes det ogsaa, at det havde været rigtigst, naar Garanti var stillet for Contractens Opfyldelse, at lade det have blevet deres Sag, om de kunde præstere, hvad de havde paataget dem, eller ikke; Staden var bleven deres og ikke Communens, om de ikke havde udført Arbeidet forsvarligen og til rette Tid, og ret passende havde det været, om Communens egne Borgere havde leveret et communalt Arbeide.

De private Etablissementer her i Staden have nu stillet sig paa et saadant Punkt, at de under lige Omstændigheder kunne maale sig med Frederiksværk, og at de kunne svare til enhver Fordring, som med Billighed kan gjøres til dem; de ere derhos nu i et saa stort Antal, at der er opstaaet en saadan Concurrents mellem dem, at denne ikke alene maa indvirke, men ogsaa har indvirket fordeelagtigen ikke alene paa deres Præstationers større Fuldkommenhed, men ogsaa paa disses billigere Priser, og hvormeget mere vil dette ikke blive Tilfældet, naar den ikke ubetydelige Forstørrelse, som for Tiden finder Sted ved nogle af dem, er fuldført Saaledes som de for Diebliffet ere, repræsentere de en Capital af 530,000 Rbd. og sysselsætte c. 650 Arbeidere.

Det er ikke uden Interesse, at anstille en Sammenligning mellem i hvilken Grad forskjellige Stater søge at beskytte deres Industri, forsaavidt dette kan skee ved høiere eller lavere Told-satser, eller ved aldeles Indførselsforbud, hvorfor meddeles nedenstaaende Oversigt af Forholdene i Danmark, Norge, det tydske Toldforbund, det hannover-oldenborgske Toldforbund, Belgien, Holland, Frankrige og England. — Forsell, i hans Statistik over Sverige, kalder den danske Told paa Jern „billig“.

ve
in
og
di
©
bl
ta
m
re
eg

p
fi
ei
d
©
n
fi
f
d
v
e
fi

n
s
f
n
d
f
©
d

